

פני שבת נקבלה

בין השמשות וצאת הכוכבים

הרב אלישע אבינר

שבת דף לד עמוד ב

תנו רבנן: בין השמשות ספק מן היום ומן הלילה, ספק כולו מן היום, ספק כולו מן הלילה... ואיזהו בין השמשות - משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין, הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון - בין השמשות, הכסיף העליון והשוה לתחתון - זהו לילה, דברי רבי יהודה.

הא גופה קשיא; אמרת: איזהו בין השמשות - משתשקע החמה, כל זמן שפני מזרח מאדימין. הא הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון - לילה הוא. והדר תנא: הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון - בין השמשות!

אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל: כרוך ותני, איזהו בין השמשות - משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין, והכסיף התחתון ולא הכסיף העליון - נמי בין השמשות, הכסיף העליון והשוה לתחתון - לילה.

ורב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל: הכי קתני: משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין - יום, הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון - בין השמשות, הכסיף העליון והשוה לתחתון - לילה.

ואזדו לטעמייהו, דאיתמר: שיעור בין השמשות בכמה? אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל: שלשה חלקי מיל. מאי שלשה חלקי מיל?... תלתא ריבעי מילא. ורב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל: שני חלקי מיל. מאי שני חלקי מיל?.. תרי תילתי מיל. מאי בינייהו? - איכא בינייהו פלגא דדנקא.

רבי נחמיה אומר: כדי שיהלך אדם משתשקע החמה חצי מיל. רבי יוסי אומר: בין השמשות כהרף עין, זה נכנס וזה יוצא, ואי אפשר לעמוד עליו.

רש"י

מאדימין - שנראה אדמומית חמה בעבים. הכסיף - השחיר. התחתון - תחתון של כיפת הרקיע הסמוכה לארץ, עליון - גובהה של כפה אינה ממחרת להכסיף

פלגא דדנקא - אחד משנים עשר במיל, דשיעורא דרבה תלת ריבעי מילא היינו תשעה פלגי דנקא, ושיעורא דרב יוסף שמונה פלגי דנקא.

תוספות

קשה דהכא משמע דמשקיעת החמה עד הלילה ליכא אלא תלתא ריבעי מיל ור' יהודה גופיה בפסחים בפרק מי שהיה טמא (דף צד. ושם) סבר דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ארבע מילין וצאת הכוכבים לילה הוא כדאמרינן בריש פ"ק

דף מקורות

דפסחים (דף ב. ושם) וכדמוכח קרא (נחמיה ד) ואנחנו עושים במלאכה וגו' דמיניה מפיך בפ"ב דמגילה (דף כ:) דמעלות השחר ימא הוא. ואומר ר"ת דהתם מיירי בתחילת שקיעה והכא משתשקע מסוף שקיעה אחר שנכנסה חמה בעובי הרקיע.

ספר הישר לר"ת

לא תימא משעה שרוצה החמה ליכנס ברקיע [דמאז] הוא מתחיל ליאדם, אלא משתשקע החמה שכבר נכנסה ברקיע ועברה בעוביו של רקיע והוא עדיין כנגד החלון. ומשום שעדיין לא עבר את חלונו ולא פסק חלונו ללכת אחרי הכיפה הוא מטיל זהורורין ומאדים מושבו. ועל כרחיך אני צריך לפרש משתשקע החמה כמו שפירשתי שכבר נכנסה ברקיע, דאי תימא משעה שמתחיל ליכנס זה אינו יכול להיות, דהא אמרי' ב...פסחים דעוביו של רקיע אחד מששה של יום, ומשעת שקיעת החמה ועד צאת הכוכבים חמשת מילין, ואחר בין השמשות צאת הכוכבים הוא [לילה]... ואם אתה מפרש 'משתשקע החמה' כמו שקיעת החמה, אם כן הוי בין השמשות חמשת מילין, ואם כן קשיא דרבה אדרבה, דרבה אמר לקמן דלא הוי בין השמשות אלא תילתא רביעי מיל. אלא על כרחיך 'משקיעת החמה' [המוזכרת במסכת פסחים] יום גמור הוא. ומשום הכי גרסי' ביה 'משקיעת החמה' משעה שיתחיל ליכנס ברקיע לשקוע. ו'משתשקע' משמע שנכנס כבר ועדיין לא הגיע לאחורי כיפה מכל וכל.

... האי משתשקע היינו שכבר שקעה חמה מכל וכל וכבר יצאו כוכבים... וכן כל מקום שתמצא משתשקע תמצא פירושו מכון כמו שפירשתי. פירש ר' יצחק בר' ברוך מפי רבינו יעקב.

ביאור הגר"א

ליתא דא"כ מעלות השחר עד הנץ שוה כמן השקיעה עד צאת הכוכבים, ובאמת אינו כן כמ"ש לעיל והחוש מכחיש לכל רואה שמעלות השחר הוא שיעור גדול הרבה מאוד על צאת הכוכבים אחר השקיעה... אלא דבין השמשות מתחיל מתחילת השקיעה תיכף עד הכסיף התחתון והוא ג' רביעי מיל באופק בבל ובזמן תקופת ניסן ותשרי, ובהתחלת השקיעה בין השמשות גמור. וכל מקום שהוזכר משתשקע החמה הוא בתחלת השקיעה... וקושיית תוס' הנ"ל מהא דפסחים נראה דלא קשה כלל כי ודאי שיציאת הכוכבים וביאתן שוין, וכן ביאת האור ויציאתו שוין [פירוש: משקיעת החמה שאז כוכבים מתחילים לצאת עד צאת כל הכוכבים הוא זמן הילוך ד' מילין ושוה לשיעור זמן שנמשך מעת שהכוכבים מתחילים להעלם מראייתנו דהיינו עלות השחר עד שנעלמים כליל דהיינו נץ החמה, שפרק זמן זה הוא ג"כ ד' מילין. וכן ביאת האור ויציאתו שוין, כלומר שמזמן שהאור מתחיל להעלם עד שהוא נעלם לגמרי שוה לאותו זמן שמהתחלת הופעת האור עד שהוא מאיר כולו]... אבל צאת הכוכבים דפסחים היינו כל הכוכבים שאין כל הכוכבים נראים עד שיהא לילה, משיטהר האור לגמרי מחמת קטנות הכוכבים, דומיא דקאמר שם מעלות השחר עד נץ החמה, דבעלות השחר עדיין כוכבים עומדים זמן הרבה ועד שתנץ החמה הוי ד' מילין. כן מש"ש משקיעת החמה עד צה"כ היינו ג"כ שיצאו כל הכוכבים דכך הוא מדת עובי הרקיע דקא מיירי בסוגיא דפסחים שם... ולפי זה השיעור מן השקיעה עד הלילה אינו אלא ג' רביעי מיל ואף שבמדינתנו יותר הוא כנ"ל לפי שינוי האופקים ושינוי הזמן. והזמן של הד' מילין ושל ג' רביעי מיל הכל על אופק שלהם בא"י ובבבל אבל כאן מארכת יותר וכן הזמן על הימים השונים בתקופת ניסן ותשרי שבהן הכל משתער....

דף מקורות

גור אריה למהר"ל מסכת שבת

תירצו התוס' בשם ר"ת דהכא איירי מסוף שקיעת החמה והכא איירי מתחילת שקיעה. וזה מאוד יש לתמוה שיהיו שיעור שקיעת החמה בעצמה כ"כ גדול דהיינו יותר מג' מיל. ולמה לא נאמר איפכא דהכא איירי בתחילת צה"כ דהוא תחילת לילה. והתם איירי בכל הכוכבים, כאשר כל הכוכבי' כבר יצאו, דהתם לא איירי רק בענין עובי הרקיע. וכ"ז שלא עברה החמה עובי הרקיע לגמרי ולא נראה שום אור אין כל הכוכבי' נראים. וכאשר עברה כל עובי הרקיע נראה כל הכוכבי' גדולי' וקטנים. אבל כאן איירי לענין צה"כ דהוא תחילת צה"כ אע"ג שלא עברה החמה כל עובי הרקיע מ"מ הוא לילה.

ותדע לך דהתם איירי כשיצאו כל הכוכבי' דהא מן עמוד השחר עד נץ החמה ג"כ ד' מילין. ובדאי הא מלתא מן תחילת עלות השחר, ועדיין כל הכוכבים נראים. וכך מן שקיעת החמה עד הלילה שכל הכוכבי' נראים. וכן פירוש נץ החמה בודאי כאשר מתחיל החמה להנץ אע"ג שלא עלתה לגמרי רק שנראה נצוץ החמה, וכך ג"כ משתשקע החמה שלא נראה נצוץ עוד ושקעה כולה כי אין סברא שלא יהיו הזמנים שווים, ויהיו הפירוש משתשקע החמה שעדיין כל גוף החמה נראה בעולם, ויהיו פירוש נץ החמה שנראה תחילת ניצוץ החמה בלבד. אבל קאמר כל אלו זמני' דהיינו עמוד השחר הוא כמו צאת הכוכבים, דעמוד השחר הוא שנראים כל הכוכבים וכך צאת הכוכבי' שנראים כל הכוכבי', ונץ החמה שהתחיל החמה להנץ וכן שקיעת החמה שעתה שקעה החמה לגמרי מן העולם וזה נקרא שקיעת החמה. כך יראה.

שולחן ערוך או"ח סימן רסא סעיף ב

י"א שצריך להוסיף מחול על הקודש; וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות; והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביעי, רצה לעשותו כולו תוספת, עושה. רצה לעשות ממנו מקצת, עושה; ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש. ושיעור זמן בין השמשות הוא ג' רביעי מיל שהם מהלך אלף ות"ק אמות קודם הלילה.

שולחן ערוך או"ח סימן רצג סעיף ב

צריך ליזהר מלעשות מלאכה עד שיראו ג' כוכבים קטנים, ולא יהיו מפוזרים אלא רצופים, ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו.

משנה ברורה

עד שיצא - מה שלא זכר השו"ע שימתין השיעור ד' מילין מעת תחלת השקיעה לפי מה שפסק לעיל בסימן רס"א ס"ב דאפשר דמיירי דלא נודע לו גם זמן השקיעה משום הענן:

ביאור הלכה או"ח סי' רסא

זהו שיטת ר"ת וסיעתו... אבל הגר"א ז"ל חולק על שיטה זו והאריך בכמה ראיות דשקיעת החמה שבשבת לענין בין השמשות הוא גם כן התחלת השקיעה כמו שקיעת החמה שבפסחים שם ומיד אחר שקיעת גוף השמש מתחיל בין השמשות... ומשך זמן בין השמשות הוא ג' רביעי מיל. וקושיא הנ"ל תירץ לחלק בין צאה"כ דשבת לצאת הכוכבים דפסחים דצאת הכוכבים דשבת הוא זמן של לילה שהוא ג' כוכבים בינונים וצאת הכוכבים דפסחים הוא צאת כל הכוכבים הנראים

דף מקורות

בלילה שהוא זמן מאוחר הרבה והוי ד' מילין אחר התחלת השקיעה. ואע"ג שנראה לעיניים שמשך בה"ש שהוא עד צאת הכוכבים הוא הרבה יותר מג' רבעי מיל, הוא כמו שכתב הגר"א בבאורו, ששעור הגמרא נאמר רק על אופק בבל או ארץ ישראל. ובמדינותינו שנוטה יותר לצפון מתארך יותר, ולכן לענין סוף בין השמשות אין לנו משך זמן מסוים מן הגמרא על אופק שלנו, ורק תלוי לפי הראות מתי הוא ג' כוכבים בינונים אבל לא גדולים, ולפי שאין אנו בקיאים איזהו בינונים צריך להמתין עד קטנים. באמת שיטתו זאת לאו חדשה היא דכבר הסכים כן בתשובת מהר"ם אלשקר דמיד אחר שקיעת גוף השמש הוי בין השמשות גמור. והביא שם שכן כתבו בפרוש הגאונים הראשונים בתשובותיהם והמה רבינו שרירא גאון ורב האי גאון ורבינו נסים גאון. גם הרב ר' אברהם החסיד בנו של הרמב"ם ז"ל גם כתב שם שכן משמע מהרי"ף והרמב"ם ורש"י ע"ש. והביאו הש"ך להלכה ביו"ד סימן רס"ו סק"א.

ביאור הלכה

למעשה בודאי צריך להיזהר כדעת הגר"א והרבה מן הראשונים והפוסקים הנ"ל דמיד אחר התחלת השקיעה, היינו משעה שהחמה נתכסה מעינינו הוא איסור גמור שלא לעשות מלאכה וח"ו להקל בזה שהוא ספק איסור סקילה... ה"ה לכל דבר שיש בתורה... ונמשך זמן של ביה"ש עד יציאת ג' כוכבים בינוניים.

הליכות שלמה עמ' קסד

בית הכנסת שנהגו בו להתפלל ערבית 20 דקות אחר השקיעה ונתעוררו כמה מתפללים להחמיר ולאחר הזמן, אין בכוחם לשנות כי כך נהוג - והיה נהוג תמיד - גם בירושלים להתפלל כעבור 20 דקות לאחר השקיעה. [היו שהתפללו גם בעבור 15 דקה. ומה שאומרים בשם הגאון מוה"ר שמואל סלאנט ז"ל, שאחר עשר דקות משקיעת החמה חשיב לילה לענין שבת ומילה וכדו', אמר רבנו שיש לפקפק בשמועה זו. ושמע מזקני ירושלם שבזמן הגרש"ס היתה קריאת המגרב - שהיתה נחשבת אז סימן לשקיעה - באיחור של שבע דקות בערך אחרי השקיעה הנראית. ולכן חלילה להקל לפני 17 לאחר השקיעה הנראית. ונהוג להחמיר ולהחשיב ביה"ש עד 25 דקות לאחר השקיעה. שש"כ מו הערה מה]. והמהדרים יחמירו רק על עצמם, ותע"ב.

ומה שכתב בלוח א"י דלענין מלאכה במוצאי שבת ולענין אכילה במוצאי יום הכפור נהוג לחשוב הזמן שלשים וחמש דקות אחר השקיעה, זמן זה נקבע כדי להחמיר ולצאת מכל ספק ולכן אין אלה דקות זמניות.

[ופעם אמר לשואל, דכיון שעד שמגיעים לק"ש הוא כבר 25 דקות ודאי שפיר דמי. וכנ"ל לענין שבת ומילה. ובתענית צבור התפלל תפלת ערבית 17 דקות אחר השקיעה. ומ"מ לעצמו היה נראה שהחמיר לחזור ולקרוא ק"ש בביתו כל שקראה בביהכ"נ קודם 40-45 דקות. ואף אמר פעם לב"ב שכן ראוי לנהוג מאחר שכן הנהיג החזו"א... ולענין מוצש"ק אמר רבנו שהמנהג מעולם היה להתפלל חצי שעה אחר השקיעה וכן הנהיגו על פיו בישיבת קול תורה שלא להקדים מזמן חצי שעה. ובביהכ"נ הגר"א במנין שבו התפלל הנהיגו על פיו להתפלל במוצ"ש 45 דקות אחרי השקיעה].